שיחת מלאכי השרת — מתנחומא

[תנחומא ס"פ משפטים]

אמר ר' שמעון ב"ל שמו של הקב"ה משותף עם כל מלאך שנאמר כי שמי בקרבו. ע"כ. על דרך הפשט רומז על שמות המלאכים מיכאל גבריאל ודומיהם שמשותף שם אל בהם. ואמנם מה נעשה אל שמות מלאכים שונים בדברי רז"ל אשר לא נרכבו אותיות משם השי"ת תוך שמם. ואולי הרבה שמות יש לד' וכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה כמו שאיתא (ברכות כ"א א') פסוק כי שם ד' אקרא על התורה שכולה הוא שם ד'. כאשר כבר אמרנו כי השם רומז על הכח ולפי שהשי"ת הוא בעל הכחות כולם א"כ יש לו הרבה שמות מאוד כפי התגלות כחותיו אל נפשות בני אדם. כמו שאמרו ז"ל (פרקי דר"א) מתחלה עד שלא נברא העולם הי' הוא ושמו אחד, היינו שגם השם הי' אחד שהי' כח פשוט בתכלית הפשיטות רק כשרצה לברוא העולם רצה שיתגלו בעולם כחות שונים והוא הבוראם והמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית שהוא המחיה את כולם ומקיימם בכל יום. ונמצא שכל הויות וקיום הכחות המשונים הוא מאתו יתברך וא"כ על צד הדמיון לשכל האדם המרגיש ומכיר רבונו יתברך מכיר הרבה כחות נמשכות ממנו יתברך. אעפ"י שבאמת בשרשם הכל אחד יחיד ומיוחד כאשר עד שלא נברא העולם רק להרגשת הנברא יש כאן הרגשת כחות שונות וכפי כל כח וכח כך הוא נקרא. ולכך כל התורה שהיא הכוללת סדר כל הכחות הנמצאים בבריאה כמו שנתבאר לעיל היא כולה שמותיו של השי"ת שהוא מקור החיים והקיום לכל אלה הכחות. ובכל כח אנו מכירים שהשי"ת הוא בעל הכח ההוא והרי השי"ת נקרא אצלינו בשם בעל הכח ההוא וכן בכל פרט. והדברים עמוקים ומבוארים למשכיל:

ולהיות שם המלאך מכונה על כח פעולתו גם שם של השי"ת משותף בקרבו כי כח זה הוא ג"כ שמו של השי"ת כי הבעל הכח ההוא ושמו משותף על כל מלאך. שבשיתוף שמו ר"ל בשיתוף כח זה שאצל השי"ת הוא עושה. לפי שהמלאך אינו בעל בחירה ורצון בעצמו כלל רק רצון השי"ת הוא העושה בו שלכל אשר יהי' רוח החיה שבו ר"ל חיותו וקיומו הקבוע בו מהשי"ת לקיום כחו לשם ילכו האופנים הם הרומזים לעצם הכח עצמו שאינו הולך מעצמו כלל רק על ידי שם ד' שמשותף בו. והיינו לפי שאין לו שום בחירה כלל משא"כ האדם הוא בעל בחירה וכמו שנאמר (תהילים קט"ו:ט"ז) השמים שמים לד' כולו לד' ואין בלתו דבר שאינו משותף בו. אבל הארץ נתן לבני האדם שנתן הבחירה בידם כמו שאיתא (יומא ל"ט ב') הבא לטמא פותחין לו ומניחין לו ואין השי"ת משתף שמו. ר"ל שיהי' נעשה רק בכחו שזהו סילוק הבחירה וזהו רק למלאכים:

והוא ג"כ הנרמז בדברי רז"ל (שמות רבה ס"פ ל"ב) כל מקום שהמלאך נראה שם השכינה נראית שנאמר וירא מלאך ד' ומיד ויקרא אליו אלקים ע"כ. ר"ל השכינה רומז בכל מקום על שכונת השי"ת אצל הנבראים ומחיים ומקיימם וכל מקום שיש ראיית והשגת מלאך הוא ג"כ ראיית השי"ת השוכן בקרבו כי אין לו שום כח ורצון עצמו כלל. וביאור זה שבכל כח מכחות העולם הנראים שם השכינה נראית כי אין כח זה פועל מעצמו כלל. שאעפ"י שיסד השי"ת כחות נפרדים מעצמותו יתברך והכחות הם הפועלים מ"מ אין פועלים מצד עצמם ורצונם ובציוי השי"ת כמו פעולת האדם השומר מצות ד'. שמעולם לא ברא השי"ת הכחות ההם נפרדים רק שסרים למשמעתו אלא אינם נפרדים כלל ממנו שרק הוא העושה כחו ורצונו יתברך שמו כי הכח והרצון ברוחניות הכל אחד כי כאשר ירצה הוא עושה. וכיון שאינם בעלי רצון אינם בעלי כח רק כח השי"ת נעלם בתוכם ובכחו ורצונו הם עושים:

וזהו כונת הכתוב (בשמות) אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו ודרשו רז"ל (שמו"ר ותנחומא שם) אל תמירנו בו. וזהו נתינת הטעם כי שמי בקרבו שנדרש על שיתוף השם כמו שנתבאר. וענין התמורה לעבוד להמלאכים הוא כאשר יחשבום לכחות בפני עצמם וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק א' מהל' ע"ז) שטעות דור אנוש לעבוד לכחות העליונים שחשבו שהשי"ת נתן להם כח וממשלה בפני עצמם. ואמר שאינו כן כי באמת שמי משותף בהם ואין להם שום בחירה ורצון בפני עצמם כלל. וזהו ג"כ כי לא ישא לפשעכם כי נשיאות הפשע הוא למעלה מן טבע ההנהגה שיסד השי"ת בבריאת העולם. כי ההנהגה המיוסדת היא אשר רשעים תרדף רעה והנפש החוטאת היא תמות וכמו שאיתא (ירושלמי פרק ב' דמכות) שאלו לכחמה כו' שאלו להקב"ה אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו. שענין נשיאת החטא על ידי תשובה אינו מצד החכמה והתורה שהם הנהגות העולם רק מצד השי"ת שהוא המשדד הנהגה הנהוגה. והמלאך שהוא כח קבוע ואין בידו להשתנות אין בידו להיות נושא לפשעכם:

ובשמות רבה שם איתא עוד דבר אחר כי שמי בקרבו לפי שאין מלאכי השרת ניזונין אלא מזיו השכינה שנאמר ואתה מחיה את כולם ע"כ. והוא מכוון ג"כ לדברי התנחומא בענין שיתוף השם בהם כי המזון הוא נותן כח בגוף וקיום החיים שיוכל להשתמש אל מה שנברא לו:

ועוד יש לפרש ענין שיתוף שמו רומז אל יכולת השידוד והשתנות השם. והיינו שאינו כח קבוע וקיים בפני עצמו רק כח השי"ת משתתף עמו. וכח השי"ת הוא כח השידוד כי השי"ת הוא בעל הכחות כולם וא"כ אין שום כח נפרד בו בפני עצמו שהרי הוא אחד יחיד ומיוחד וכולם כלולים אחד. ולכך כאשר כחו חוזר למקורו שהוא כח השי"ת שמשותף בו שם כל הכחות כלולים כאחד ואינו כלל כח מיוחד. ולכך יוכל להשתנות לכל כח שירצה וכמו שנתבאר לעיל בדברי המדרש שמות רבה שקורא לשידוד והשתנות הכחות שקורא לכולם יחד ואז קוראם בשם אחד. והיינו התייחדות הכחות אצלו יתברך שהם כולם יחד ובשם אחד. וכח זה של השידוד והתייחדות כולם ביחד הוא משותף עם כל מלאך ובכל מקום שהוא נראה שם השכינה [שזה מורה כמו שנתבאר לעיל על דברי התיקונים] נראית. כי כאשר משיג עצם כל כח מכחות הנבראים משיג שאינו כח קיים וקבוע כלל ויכול להשתנות כרצון השי"ת שמשותף בו תמיד שלכן אמר המלאך למה זה תשאל לשמי וגו' כדרשת רז"ל שיכול להשתנות לעולם שבשמו משותף ג"כ שם השי"ת המורה שאין זה שמו המיוחד לו כלל כי אין שום כח מכחות העולמיים כח עומד וקבוע כלל ולכך על תמר בו:

ועוד דברים בגו בענין שיתוף השי"ת עם כל מלאך. כאשר אמרנו כי השם מורה על כח הדבר. והנה הכחות כולם אינם מעצמם רק מהשי"ת כמו שנתבאר מ"מ נתייחדו בשמות מפני שהשי"ת עשה אותם הכחות מנהיגים ומסר לכל כח להנהיג בכח ההוא. והנה מזה נמצח טעות אנוש ודורו כמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' ע"ז) שחשב שמאחר שהשי"ת מסר העולם לכחות חשבו שראוי לעבוד לכחות ההם שהשי"ת מסר ההנהגה והשגחת הברואים להם לבדם ולהם ראוי לעבוד ולבקש רצונם ולמנוע מקצפם. וזהו כל ענייני העוה"ז שהיו או שלא כפרו בעצם השי"ת וכמו שאיתא (מנחות ק"י א') דקרו לי' אלקא דאלקא. היינו שגם הכחות ההם מושלים ולהם שליטה בפני עצמם תחת שליטת השי"ת. וזה ג"כ ענין להעלם שמות המלאכים וכמו שכתב הרמב"ן (פ' וישלח) דר"ל שאין היכולת באלו ואם תקראני לא אענך עי' שם. ועל דרך זה כתב רבינו בחיי שם שלא רצה ליטול העטרה לעצמו. ובספר העקרים (מאמר ב' פרק כ"ח) כתב שלא יטעה לחשוב שהוא בעל הכח ולו ראוי העבודה עי' שם. והיינו כי ידיעת השמות הוא כדי לקרוא לו בשם זה וזה מורה לטעות ולחשוב שהוא בעצמו בעל הכח ולו ראוי לקרוא.

וזהו ענין שמות המלאכים עלו מבבל. כמו שאמרו ז"ל (יומא ס"ט ב') שבטלו אז יצרא דע"ז. פירוש מחשבת הלב לטעות אחר כחות העליונים לחשוב שהם אלקות רק ידעו שאין להם שום כח מעצמם. ולכך עלו עמהם שמות המלאכים ר"ל ענין כל הכחות העליונים בשמם המורה על כח המיוחד להם ולא נעלם מהם כאשר בתחלה כי לא הי' מאז והלאה מקום לטעות. ומן הזמן ההוא והלאה נסתלקה הנבואה מישראל והתחילו החכמים שחגי זכרי' מלאכי היו מכלל אנשי כנסת הגדולה והם סופן של נביאים. ושמעון הצדיק משירי אנשי כנסת הגדולה ראש לחכמי המשנה והם חכמי תורה שבעל פה משא"כ הנביאים דבריהם נתנו לכתוב. וביאור זה כי כלל התעות היצר הם ב' יצרא דע"ז ויצרא דעריות כמו שאיתא שם ביומא וכמו שאיתא בשה"ש רבה על פסוק אעלה בתמר. ור"ל ההשתקעות בכל חמודות העולם השפל והשכחה לגמרי מהשי"ת ועניינים העליונים והוא כח השפלות והדבוק בענייני החומריים שבאדם. ומצד כח הנפשיי וההדבק בעליונים שבאדם הוא יצרא דע"ז שנדבק בכחות עליונים זרים אשר לא לרצון ד' המה. כי כל מה שיש בעולם הגדול יש באדם המכונה בפי חכמי קדם עולם קטן וכמו שנאמר בראשית הבריאה (בראשית א:א) ברא אלקים את השמים ואת הארץ. שב' אלה הם הכוללים כל הבריאה ודרשו רז"ל (ברא"ר פ"א) את לרבות הטפל וצבא השמים וצבא הארץ. וכן אלה ב' הכחות הם באדם שיוכל לשמש בהם לטוב וכן להיפך שבכח שמיימי ידבק לכל צבא השמים לעבדם ובכח ארציי ידבק לכל תענוגי הארץ ושאר היצרים הם טפלים להם ומצבאם:

ונגד אלו ב' אמרו ז"ל (מכות כ"ג ב') שתים אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו. אנכי הוא האזהרה מיצרא דעבירה המשכיח זכרון השי"ת מן הלב ולא יהי' אזהרת יצרא דע"ז. וב' אלו הכוללים הכל שמענו מפי הגבורה כמו שאמרו ז"ל (תמיד ל"ב ובאבות) איזהו גבור הכובש את יצרו שמצד שצריך להם גבורה שמענום מפי גבורת השי"ת שהיא הגבורה הראויה לכבישתם:

וכנגדם הם ב' המעלות שבישראל שהם חכם ונביא. ובדברי רז"ל (דרך ארץ זוטא ס"פ השלום) שמצינו שהחכם נקרא מלאך והנביא נקרא מלאך [ועי' מה שכתבתי לעיל פרק א' על זה]. והיינו כי מלאך הוא נעדר היצר כמו שאיתא (שבת פ"ט א') וכן אלו הנביא הוא העדר יצרא דע"ז שהוא דבק בהשגת השי"ת וכבודו האמיתי. והחכמה הוא היפך התאות כולם שנקראים שטוחת כמו שאיתא (בסוטה) אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות וכמו שכתב הרמב"ם (בהלכות איסורי ביאה) שיפנה לבו לדברי חכמה והם המצילים מן התאות העולמיות שתורה אילת אהבים ויעלת חן עי' שם. וחכם עדיף מנביא כמו שאיתא (ב"ב י"ב א') וכמו שקדם בדברות אנכי ללא יהי' לך. והיינו כי הנביא הוא הרואה ומשיג השגות עליונות ובאה אליו האזהרה לא יהי' שמשם המקום לטעות כמו שטעה אחר (חגיגה ט"ו א') וכיוצא. והחכם הוא המתעסק בתורה ובאה אליו אזהרת אנכי שהוא צריך לאזהרה אנכי לזכור זה כמו שאיתא (יומא ע"ב ב') אבל כו' העוסקים בתורה אין להם יראת שמים. והיינו שמתוך ההשתקעות בתורה יוכלו ג"כ לבוא לידי שכחת השי"ת. וזהו הנרמז (נדרים פ"א א') על שלא ברכו בתורה תחלה. ר"ל שלא ידעו שיש נותן התורה. וזהו הברכה מקודם ר"ל ההכרה שאנכי ד' וממנו הכל ומידו נתן לך התורה והחכמה:

וזהו שרמזו במה שאמרו (סוכה נ"ב ב') כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. והיינו כי למה שהנביא הוא הגדול במניעות יצרא דע"ז ואצלו הוא מקום ההטעי' היתירה וכן החכם הוא הגדול במניעת יצר התאות והשכחה מן השי"ת ואצלו הוא מקום היצר בזה עצמו ביותר שמשכיחו הזכרת השי"ת על ידי התורה וכמו שנתפרש בדברי רז"ל הנזכרים ואמרו עוד (יבמות ק"ה ב'). וקדמה אנכי שידיעה זו קודמת ועיקרת שממנה נמשך הכל שכאשר יודע שאנכי ד' אלקיך ממילא לא יהי' וגו'. ולכן אמרו בב"ב שם שהנבואה מן החכמים לא נטלה שגם לחכמים יש מדרגת נבואה שהם נעדרים מיצרא דע"ז ממילא על ידי שהם דבוקים בד' שהוא מצות אנכי ד' והוא על ידי דביקותם בתורה וחכמת ד' כאשר הם יודעים שהיא חכמת ד' אז על ידו דבוקים בהשי"ת והעדר יצרא דע"ז ג"כ ממילא.

והנה אנשי כנסת הגדולה בטלו יצרא דע"ז ולא יצרא דעבירה כמו שמפורש ביומא שם. ולכך ניטלה מעלת הנבואה מן הנביאים ר"ל מצד כפיית היצרא דע"ז וזה כבר ניטל. ומאחר שאין כאן כפיית היצר אי אפשר שוב להשיג המעלה על ידו כמו שאיתא (פ"ה דאבות) לפוס צערא אגרא. והתחילה מעלת החכמה שהוא כפיית יצרא דעריות ותאות וכאשר מתוכה ישיגו ממילא ג"כ הנבואה הנה דבר זה בא אצלם לפום צערא. ולכך מן החכמים ר"ל ממי שבא אליה על ידי מדרגת החכמה וכפיית יצרא דשטות ותאות ממנו לא נטלה ולכך היתה התחלתם משירי אנשי כנסת הגדולה שמתחלה הי' עיקר עבודת האדם בכפיית יצרא דע"ז כמו שנאמר (בתילים) סור מרע ועשה טוב. דסור מרע קודם שהוא לא יהי' לך [מצד עבודת האדם הוא קודם. אבל מצד המעלה ואצל השי"ת המצווה הוא אנכי קודם כי מצד המעלה אנכי שהוא המעשה טוב קודם ללא יהי' שהיא העדר הרע]. ואז שבטלו אותו יצר התחילה החכמה שהיא העבודה בביטול יצרא דעבירה:

ודבר פלא כי אריסטו ראש לחכמי האומות בחכמות חיצונות שהם פסולות ולרקחות וטבחות לחכמה האמיתית הי' ג"כ בימי שמעון הצדיק כידוע ראש חכמי אמת חכמי המשנה ותורה שבעל פה. כי זה לעומת זה עשה אלקים. וכל חכמי או"ה שלפניו כל חכמתם בכשפים שאמרו ז"ל (חולין ז' ב') דמכחישים פמליא של מעלה. פירוש פמליא של מעלה הם המלאכים שהם כחות המוטבעים בכל הברואים וכשפים הוא לשנות הטבע. וחכמי יון התחילו לייסד חכמת הטבע ולהתבונן על טבע כל דבר רק שהם ייחסו הכל לטבע. וחכמת חכמי ישראל הוא להכיר בחכמה שבאמת השי"ת מנהיג הבריאה ורוכב על המלאכים שהם רוחניות כחות הטבעים. וההכרה בנבואה היינו במראה שנפתחו לפניו ארובות השמים ועל ידי זה הוא ראייה ממשיית מעצמות השי"ת דממלא כל עלמין ומלא כל הארץ כבודו:

ומצד זה הוא העלמת כחות הטבע לגמרי ולא שייך שמות למלאכים כלל. כי מצד הטבע נאמר כי שמי בקרבו לשון בקרבו ר"ל שהוא נעלם ואין נרגש לעין. כדרך שאמרו ז"ל על פסוק גוי מקרב גוי כעובר בבטן אמו והוא נעלם רק שמכל מקום הוכר העובר והיינו מצד ההבנה מבינים שיש במעיה עובר אבל אינו נראה לעין ממש. וזהו מצד החכמה אבל הנבואה שהוא הראייה הגמורה לשם השי"ת וכחו ממילא אין שם למלאך כלל מאחר שנגלה לעין שאינו כח בפני עצמו. רק מבבל שנעלמת הנבואה ולמראית עין נראה כחות הטבע ככחות בפני עצמם רק שעל ידי החכמה מכירים ומבינים שבאמת השי"ת מנהיג הטבע או עלו שמות המלאכים בידם להכיר שם כל כח בפני עצמו עם השיתוף דשם השי"ת שהיא הכרת מה שבקרבו כהכרת העובר כנ"ל. לא שם השי"ת לבד כבנבואה שהמלאך אין לו שם מיוחד רק כמו לבוש לעצם הרצון על ידי התלבשותו בעולם המלאכים והגוף נראה דרך הלבוש. ולא שם מלאך בלבד דהיינו כהכרת חכמי אומות העולם כחות הטבע כנפרדים ושקועים בכל מיני חמדות עוה"ז המכונה יצרא דעריות ושכחה מן הבורא יתברך רק שניהם בשיתוף מצד החכמה דתורה שבעל פה הוא כטעם קניתי איש את ד' דנעשה שותף להקב"ה. שהרי נראה כחידושי עצמו משכלו ובאמת הכל הוא מהשי"ת החונן לאדם דעת. וזהו כל חכמת חכמי ישראל להכיר בכל דבר שנראה דבר בפני עצמו ובאמת הוא מהשי"ת וההכרה הנגלית מצד העלם הנבואה וההתבוננות בו מצד החכמה זה נקרא שיתוף וזהו שעלה בידם מבבל כנ"ל: